

Friskolorna sätter högre betyg på nationella proven

Dagens Nyheter den 8 september 2012

Det är önskvärt att de nationella proven bedöms likvärdigt av olika lärare och vid olika skolor. Proven är ett viktigt betygsunderlag och skillnader i provbedömningen kan bidra till bristande likvärdighet vid betygssättningen. Då de nationella proven även syftar till att upptäcka kunskapsluckor kan bedömningsavvikelser göra att elever som borde få särskilt stöd inte får detta.

Dessutom kan bedömningsskillnader påverka skolornas interna och externa kvalitetsarbete samt försvåra för skolväljande familjer att göra informerade val. Vi har på uppdrag av Skolinspektionen analyserat omrättningen av de nationella proven och finner flera ur likvärdighetssynpunkt problematiska avvikelser mellan de interna och externa provbedömningarna.

Vår undersökning ger vid handen att fristående högstadie- och gymnasieskolor i genomsnitt sätter högre provbetyg än kommunala skolor, jämfört med de externa provbedömningarna. För högstadiet är avvikelsen i bedömning så stor att den kan förklara en betydande del av det resultatförspåring som fristående skolor i andra undersökningar uppvisat gentemot kommunala skolor. Då avvikelserna mellan interna och externa bedömningar inte tidigare länkats till skolornas huvudmannaskap har dessa skillnader hittills inte uppmärksammats.

I breda drag tyder resultaten för årskurs 9 och gymnasiet på att elever som tillhör grupper vilka i genomsnitt uppvisar förhållandevis goda studieresultat – flickor, barn till högutbildade, elever födda i Sverige och elever födda tidigt på året – får högre provbetyg än andra elever, trots att de externa bedömnarna anser proven vara likvärdiga. Detta kan leda till att samma grupper gynnas vid betygssättningen och därmed vid antagningen till vidare studier.

Motsatt mönster verkar gälla för årskurs 3 och 5; den interna bedömningen ger där relativt höga provbetyg åt elever som tillhör grupper vilka i genomsnitt uppvisar svagare resultat än andra. De tidiga nationella proven har en viktig roll att spela för att upptäcka kunskapsluckor hos eleverna. Bedömningsavvikelserna riskerar därför att leda till att elever som tillhör allmänt svagare grupper löper större risk att inte få sina behov av särskilt stöd uppmärksammade vid låg ålder.

Den interna bedömningen av elevernas prov görs i allmänhet av elevernas vanliga lärare. Vi finner inga tydliga tecken på att dessa lärares behörighet, kön eller ålder är systematiskt relaterade till avvikelserna mellan de interna och externa bedömningarna.

Däremot verkar skolans bedömningsrutiner spela viss roll. Högstadie- och gymnasielärare som ensambedömt proven ger högre provbetyg relativt den externa bedömningen än lärare som sambedömt proven tillsammans med sina kolleger. Någon liknande skillnad mellan ensam- och sambedömda prov finns dock inte för årskurs 3 och 5. Flera av de systematiska skillnaderna mellan olika elevgrupper står vidare endast att finna bland prov som ensambedömts. Sambedömning löser

dock inte alla problem och exempelvis är skillnaderna mellan fristående och kommunala skolor lika stora för ensam- och sambedömda prov.

Jämfört med en situation där de nationella proven bedöms likvärdigt riskerar dagens ordning för rättning av de nationella proven att i strid med skolans kompensatoriska uppdrag förstärka redan existerande sociala skillnader i utbildningssystemet. Skolans bedömningsrutiner är viktiga för en likvärdig provbedömning och det är önskvärt att dessa utvecklas. Det kan dock finnas strategiska motiv bakom skolornas provbedömningar varför även andra åtgärder kan krävas.

Avvikelserna mellan de interna och externa bedömningarna verkar vara särskilt stora för de prov där tolkningsutrymmet är stort. För att öka likvärdigheten är en möjlighet därför att minska inslaget av svårbedömda moment. Att lyfta ur svårbedömda moment ur det nationella provsystemet skulle dock ytterligare minska samstämmigheten mellan läroplanens mål och den måluppfyllelse som proven faktiskt utvärderar. Vid bedömning och betygssättning av dessa svårbedömda moment skulle därför lärarna lämnas helt utan den vägledning som de nationella proven kan ge. Vidare finns en överhängande risk att skolor och lärare skulle åsidosätta de av skolans mål som inte utvärderas genom de nationella proven.

En mer attraktiv väg mot ökad likvärdighet i provbedömningen vore därför att övergå till extern rättning av de nationella proven. Detta är inte gratis och det skulle göra administrationen av proven mer komplicerad än i dag, även om elektroniska prov kan förenkla processen. Ibland hävdas att extern rättning skulle leda till att lärarna förlorar i bedömarkompetens. Det är emellertid inget som hindrar att ett system för extern bedömning organiseras så att lärare vid olika skolor rättar varandras prov.

Extern bedömning löser inte alla likvärdighetsproblem kopplade till de nationella proven. Exempelvis kan den hjälp och vägledning som eleverna får innan och under provtillfället skilja sig mycket mellan skolorna. Vår rapport ger inga svar på hur viktiga sådana skillnader är och det är inte heller något som extern provbedömning i sig hanterar.

När en mångfald av aktörer med olika motiv för sin verksamhet konkurrerar om eleverna blir de nationella provens roll som kontrollinstrument och informationsbärare till skolväljande familjer allt viktigare. Extern bedömning av de nationella proven är inget alexanderhugg som skapar kvalitet och likvärdighet i skolan. Däremot kan det vara ett medel för att stärka elevernas rättssäkerhet och förbättra skolsystemets funktionssätt i stort.

Björn Tyrefors Hinnerich,

Nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet

Jonas Vlachos,

Nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet och IFN